

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС ЯК ОДИН З НАПРЯМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

У статті висвітлено результати досліджень процесів реформування вищої освіти в напрямку впровадження Болонської системи та вдосконалення навчального процесу в українських вищих навчальних закладах.

Ключові слова: вища освіта, реформа освіти, Болонський процес, вищі навчальні заклади.

В статье отражены результаты исследований процессов реформирования высшего образования в направлении внедрения Болонской системы и совершенствования учебного процесса в украинских высших учебных заведениях.

Ключевые слова: высшее образование, реформа образования, Болонский процесс, высшие учебные заведения.

The results of the research of the reforming processes of higher education in the course of the Bolognese system introduction and the education process improvements in Ukrainian higher educational schools are revealed in the article.

Key words: higher education, reform of education, Bologna process, higher educational institutions.

Постановка проблеми та її актуальність В епоху глобалізації найвпливовішими факторами соціальної динаміки стають інформація, наука й освіта. Конкурентоспроможною в майбутньому буде людина, яка опанувала основи наук, володіє новітніми способами сприйняття й передачі інформації, освічена й практично підготовлена, насамперед у професійному, мовному та світоглядному контексті. Саме в такому ключі розгортаються світові трансформаційні процеси в системі освіти, науки й інформаційних технологій.

Однієї із прерогатив держави є формування самодостатньої конкурентоспроможної освітньої політики, особливо в сфері вищої школи. Вища освіта завжди відігравала провідну роль у суспільстві як інститут передачі й розподілу знань, основа забезпечення наукових досліджень і розвитку нових технологій, підтримки підприємств за допомогою тренінгів і винахідницької діяльності. У цих складних і важкопрогнозованих умовах успішна робота будь-якого ВНЗ неможлива без постійного вдосконалювання його діяльності, націленої, в першу чергу, на поліпшення якості освітніх, наукових, інформаційних і інших послуг. Але найважливішим показником, що визначає довгостроковий розвиток суспільства в тім або іншому напрямку, була й залишається якість освіти. Адже саме якість, здатність до здійснення інноваційної діяльності визначають імідж будь-якого ВНЗ в суспільній думці, його конкурентоспроможність, можливість залучати інтелектуальні й матеріальні ресурси, а отже, і створювати

необхідні умови для подальшого підвищення якості освіти. Саме тому, напевно, в останні роки Міністерство освіти і науки, молоді і спорту України постійно оновлює освітні стандарти, змінює застарілі й створює нові спеціальності.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми Особливе значення для написання даної статті мали праці С. Андрейчука [1], Кременя [4], М. Степка, Я. Болюбаша, К. Левківського, Ю. Сухарнікова [3], О. Литвина [2], в яких досліджуються питання модернізації вищої школи України в контексті Болонської декларації та модернізації державного управління освітою.

Постановка завдання, цілі статті є розгляд та узагальнення теоретичних положень державного управління вищою освітою України в контексті Болонського процесу

Виклад основного матеріалу. Грунтовний аналіз європейської освіти за Болонською моделлю не тільки свідчить про непересічне значення набутого в цих країнах позитивного досвіду структурного реформування вищої школи, але й показує необхідність розумного запозичення кращого, того, що саме потрібно змінити в системі вищої освіти України, які відповідні реформи започаткувати. Реформування вищої освіти у світі відрізняється великою різноманітністю. Серед найважливіших аспектів освітніх реформ, здійснених у зарубіжних країнах протягом останніх десяти-п'ятнадцяти років, необхідно назвати зміни в управлінні освітою. Мова йде,

перш за все, про перерозподіл відповідальності за прийняття рішень між різними рівнями управління. Реформи управління освітою на макрорівні (тобто на рівні національних систем освіти) полягали, головним чином, у прогресивній децентралізації управління і делегуванні великих повноважень суспільству. Управління освітою переважно ґрунтується на демократичних (виборних) засадах при широкій участі громадськості, і контроль за освітянським процесом здійснює позавідомчий орган. Більшість навчальних закладів, незважаючи на форму власності, фінансуються з державних бюджетів через систему субсидій, що дає можливість здійснювати державний контроль. У всіх розвинутих країнах існує єдиний державний освітній простір. І всі навчальні заклади, незалежно від форми власності, відповідальні перед державою за своїх випускників [1, с. 4].

Важливим завданням, яке стоїть перед українською вищою школою, є її широке інтегрування в міжнародну систему освіти. Для ефективного управління реформуванням вищої освіти України потрібно не копіювати інші освітні системи, а ретельно переглянути переваги і недоліки попередньої системи освіти, знайти перехідні конструктивні форми до ефективних і прогресивних систем і технологій освіти.

Україна чітко визначила свій орієнтир на входження в освітній простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог, дедалі наполегливіше працює не тільки над теоретичними аспектами, а й практичним приєднанням до Болонського процесу. Тому сьогодні мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну соціальну і правову державу, як невід'ємну складову європейської та світової спільноти.

У основі Болонського процесу як стратегії розвитку лежить переконання, з яким погоджуються більшість європейських країн і академічних організацій, що в епоху глобалізації необхідно прагнути до максимальної сумісності систем вищої освіти. Для вітчизняних ВНЗ, насамперед – університетів, участь у Болонському процесі визначається як фактом приєднання до «Великої Хартії університетів» («Magna Charta Universitatum», 18 September 1988, р. 59). Разом з тим, питання академічної свободи й пошуку оптимального співвідношення між урядом і вищим навчальним закладом, постійно актуалізуються, особливо з огляду на те, що колишня, практично повна залежність ВНЗ від політики періодично змінюється на «аутичну» позицію щодо нього з

боку керівництва країни, зумовлену повним нерозумінням суспільної місії університету [3, с. 10]. Новий механізм управління освітою вимагає розвитку автономії навчальних закладів, яка повинна здійснюватись на основі внутрішнього академічного контролю, послаблення регламентації всіх видів діяльності освітніх установ за умови виконання ними вимог державних освітніх стандартів. Тобто університети повинні мати право формувати свою стратегію, вибирати свої пріоритети в навчанні й провадженні наукових досліджень, витратити свої ресурси, профілювати свої програми й встановлювати свої критерії для прийому професорів і студентів. Європейські вищі навчальні заклади готові до конкуренції і вдома, й у світі, але для цього вони мають необхідні організаційні повноваження і достатнє фінансування, відсутність яких в Україні гальмує можливості вітчизняних ВНЗ для співпраці й змагання з європейськими.

Включення ВНЗ у Болонський процес, створення адаптованої до європейських і світових стандартів системи кваліфікаційних вимогів до фахівців з вищою освітою і відповідним переліком напрямків повинне обумовити зростання престижу національної освіти і її безумовного продукту – висококваліфікованих спеціалістів. Таким чином, ми проходимо зараз складний шлях пошуку й удосконалення національної системи підготовки фахівців з вищою освітою, намагаючись адаптувати освіту до єдиних європейських стандартів. Але інтеграційні процеси необхідно пов'язати із важливими концептуальними змінами щодо змісту й форм навчання. У цій галузі перед українськими освітянами теж відкриваються нові та цікаві перспективи.

Перш за все треба зауважити, що інтеграційні процеси, як це неодноразово підкреслюється в установчих документах Болонського процесу, поєднано із збереженням та розвитком неповторного національного досвіду, культурної спадщини кожної країни. Отже, «євро стандарт» в освіті в жодному разі не означає уніфікації, нівелювання специфіки освітніх систем європейських країн, а спрямовано на їх взаємне узгодження та гармонізацію з потребами сучасного світу.

Не випадково саме «гармонізація» виступає одним із ключових понять багатьох документів. Сміслові навантаження цього поняття є надзвичайно містким, адже головною метою виховання та освіти є навчити молоду людину жити в гармонії з навколишнім світом і самою собою шляхом пізнання цього світу, визначення свого місця в ньому, освоєння певного роду діяльності. У сучасних умовах уміння адаптуватися до швидких змін у всіх сферах людської життєдіяльності, готовність відповідати на виклики сьогодення стає нагальною необхідністю [4, с. 97] .. Тому, з метою пристосування освітньої діяльності до динаміки сучасного життя, європейська реформа впроваджує гнучку систему

навчальних кредитів, надає можливість зарахування та накопичення в загальному освітньому здобутку людини не лише її попередніх навчальних надбань, але й практичного досвіду в певній галузі, а система безперервної освіти доповнюється можливістю навчатися протягом усього життя, у власному темпі, відповідно до індивідуальних потреб і можливостей людини. Навчання стає багатодисциплінарним, враховує необхідність оволодіння щонайменше однією іноземною мовою, новітніми інформаційними технологіями.

Таким чином, багатий український досвід слугує надійним «стартовим майданчиком» для подальшого вдосконалення національної системи освіти та її узгодження з європейською, а також розвитку освітніх впливів. Даний процес був викляканий до життя безліччю факторів різного порядку й рівня, що впливають на інноваційний потенціал у тих трансформаційних контекстах, які сьогодні визначають зміст, характер і спрямованість радикальних перетворень у вищій школі. Болонські ідеї повністю відображенні в пріоритетних напрямках політики української держави в галузі освіти, які визначаються Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною Доктриною розвитку освіти, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України [2. с. 41].

Оскільки Болонський процес безпосередньо пов'язаний із проблемою модернізації освіти, то орієнтація на європейські стандарти не повинна призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти. Навпаки, її стан треба глибоко осмислити, порівнявши з європейськими критеріями й стандартами, та визначити можливості її вдосконалення на новому етапі. При цьому еволюцію системи освіти не слід відокремлювати від інших сфер суспільства. Вона має розвиватися в гармонійному взаємозв'язку із суспільством у цілому, беручи на собі роль його провідника, тому нововведення, які вносяться Болонського процесу, не повинні впроваджуватися в Україні директивно, щоб не створити ситуацію конфлікту інтерпретацій мети, змісту й завдань над-національного інноваційного процесу. Ефективність управління вищою освітою залежить як від адекватних зовнішніх, так і від дієвих внутрішніх впливів. Зовнішнє управління вищою освітою як підсистемою соціально-економічної діяльності здійснюється шляхом прямого впливу стратегічного характеру з боку держави (законодавчі і

нормативні акти) і оперативного керівництва з боку органів влади.

Висновки та перспективи подальших розвідок дослідження проблеми. Таким чином, Болонський процес – це процес розпізнавання однієї освітньої системи іншою на Європейському просторі. Якщо майбутнє України пов'язане з Європою, то не можна надалі стверджувати, що Болонський процес має для нас лише просвітне та пізнавальне значення. Надання високої оцінки національній системі освіти не має заспокоювати нас і стримувати глибинне її реформування.

Висока якість навчання – це досягнення попередньої епохи, попереднього покоління. Водночас участь системи вищої освіти України в Болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження національних стандартів її якості. Орієнтація на Болонський процес не має призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти. Навпаки, її стан треба глибоко осмислити, порівнявши з європейськими критеріями і стандартами та визначити можливості її вдосконалення на новому етапі. При цьому еволюцію системи освіти не слід відокремлювати від інших сфер суспільства. Вона має розвиватися в гармонійному взаємозв'язку з суспільством в цілому, беручи на себе роль його провідника. Освіта Україні починає приймати контури, задані Болонським рухом. Болонський процес, таким чином, здобуває риси певного орієнтира, а в деяких інтерпретаційних схемах – і еталона, на який повинна рівнятися українська вища школа.

Важливою ж передумовою ефективного управління вищою школою є розробка науково обгрунтованої моделі державної політики, котра б відповідала новим конкретно-історичним реаліям. На нашу думку, управління розвитком вищої освіти вимагає підвищення системності й цілеспрямованості, гнучкості й оперативності, здатності до саморозвитку, співвідносно зі світовими освітніми моделями, а також розширення участі громадськості у визначенні перспектив розвитку управління освітою. Одночасно слід пам'ятати, що поліпшити діючу систему вищої освіти, лише частково змінюючи якісь окремих її підрозділів, вводячи випадкові ті чи інші методи й технології, і, навіть, збільшуючи капіталовкладення, без принципівих змін самої системи, неможливо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрейчук С. Державне управління вищою школою в контексті Болонської декларації // Актуальні проблеми реформування державного управління в Україні: Матеріали щорічної науково-практичної конференції (20 січня 2006 р.) / За наук. ред. Я.І. Малика: У 2 ч. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2006. – Ч.2. – С. 4-5.
2. Литвин, О. Болонський процес і наші державні стандарти / О. Литвин // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 42-44.
3. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес : матеріали до перш. лекції / М-во освіти і науки України, Наук.-метод. центр вищ. освіти; уклад.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков. – К., 2004. – 26 с.
4. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу / за ред. В. Г. Кременя. – Т., 2008. – 147 с.

Рецензенти: Антонова Л. В., д.держ.упр., професор;
Палагнюк Ю. В., к.політ.н., доцент.

© Садковий В. П., 2014

Дата надходження статті до редколегії 05.06.2014 р.

САДКОВИЙ Володимир Петрович – кандидат психологічних наук, професор, ректор, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків, Україна.
Коло наукових інтересів: державне реформування освіти.